

HET REGENTENHUIS
(16de eeuw)

Het 16de-eeuwse regentenhuis was van 1811 tot 1903 in gebruik als vergaderplaats van de regenten van de Godshuizen. Het pand heeft een overkluizing over de Dieze, die in de 16de eeuw de Grootte Stroom heette. De gevel vertoont talrijke bouwsporen uit het verleden. Het interieur is nog grotendeels intact en ademt nog de geest van de 17de en 18de eeuw. Omstreeks 1880 namen de zusters van Trier de bediening van het gasthuis over. In het gebouw heeft nu de rederijkerskamer Moyses Bosch zijn thuishaven.

De zogenaamde ‘Grootte Stroom’ (de Dieze) was vroeger bevaarbaar voor binnenschepen. Bij het nu nog zichtbare restant van de Waterpoort splitste de Markstroom zich af van de Grootte Stroom. De in 1966 gedempte Markstroom lag binnen de eerste stadsmuur en was in feite de eerste binnenhaven van ’s-Hertogenbosch.

**DE OUDE APOTHEEK-
GEBOUWEN**
(vanaf 1880)

Dit complex omvat enkele van de oudste gebouwen op het terrein. Het draagt de naam ‘oude apotheek’ omdat de eerste apotheek van het ziekenhuis hier gevestigd was.

De apotheekgebouwen sluiten aan bij de Gasthuispoort en zijn zichtbaar vanaf de overzijde van de Binnendieze. Het ensemble van de gevels vormt een merkwaardige samengesteld geheel. De gebouwen aan de oostzijde zijn ontstaan omstreeks 1880 na een verbouwing van de vroegere rentmeesterswoning. Naast de portierswoning bevond zich een poort die toegang verschaft tot het binnen-terrein. Op een schilderij van C.F. Cordes (Noordbrabants Museum, ’s-Hertogenbosch) uit circa 1900 zijn een dienstgebouw en de oude bakkerij te zien. Dit gasthuis is in 1843 verbouwd en voorzien van nieuwe gevels. Het kleine huisje uiterst westelijk dateert zelfs pas uit 1942. De gebouwen zijn opgetrokken op de oude keermuren die gerestaureerd werden in 1995.

DE GASTHUISPOORT
(1661)

De Gasthuispoort aan het einde van de Gasthuisstraat sluit aan bij de brug over de Dieze. Ze werd opgericht in 1661 en in 1916 grondig gerestaureerd. Ze bestaat uit een natuurstenen rondboog op Toscaanse pilasters met driehoekig fronton met daarin het stadswapen van ’s-Hertogenbosch. In de nissen links en rechts staan beelden van respectievelijk Elisabeth van Thüringen - de in 1207 geboren patroonheilige van ziekenhuizen, verpleegsters, bedelaars en wanhopigen en van Vincentius à Paulo. Het zijn niet de originele beelden maar replica's van de hand van de Brabantse beeldhouwer Toon Grassens.

Het luikje tussen de poort en de apotheekgebouwen diende voor het vertrekken van medicijnen.

NIEUWSTRAAT 20-24
(18de en 19de eeuw)

De huizen zijn gebouwd in de 18de en 19de eeuw, maar de geschiedenis van de straat gaat terug tot 1641. Toen besloot het stadsbestuur om het voormalige Predikherenklooster te verkopen aan de ‘projectontwikkelaars’ Gans en Blom. Het gebied rond het klooster werd herverkaveld en daarbij ontstonden de Eerste Nieuwstraat, de Tweede Nieuwstraat en de Hoge Nieuwstraat. Momenteel worden nummer 20 t/m 24 getransformeerd tot appartementen. Aan de achterzijde is de verbouwing te bezichtigen.

HET MORTUARIUM
(1888-1913)

In zijn huidige vorm is het mortuarium een ingekorte versie van het oorspronkelijke gebouw uit 1888, toen bekend als het Sint-Jozefpaviljoen. Het werd gebouwd als polikliniek met een aangrenzend lijkenhuis en rouwkapel. In 1976 is het gebouw min of meer gehalveerd om meer parkeerruimte te kunnen creëren. De monumentale ingangspartij van de polikliniek werd daarbij verplaatst naar de nieuwe zuidgevel. De beeltenis in het fronton boven de poort, met een voorstelling van de zeven werken van barmhartigheid, is van de kunstenaar Hendrik van der Geld. De gevels zijn opgetrokken uit baksteen met speklagen in gele steen. De detaillering geldt als een schoolvoorbeeld van ambachtelijke architectuur. In 2019 is het gebouw getransformeerd tot woning met atelier.

DE POLIKLINIEK
(1932)

Met de bouw van de nieuwe polikliniek manifesteerde de instelling zich prominent aan de Nieuwstraat. De nieuwe entree was zo opgevat dat ambulances en taxi's overdekt konden voorrijden. Bij een nieuw entreegebouw paste ook een nieuwe bouwstijl, die ook wel een zuidelijke variant van de Amsterdamse school genoemd kan worden. Architect Van Dillen gaf hiermee het ziekenhuis aan de Nieuwstraat een fraai nieuw gezicht. De beelden in de voorgevel stellen aan de rechterzijde Vincentius à Paulo en aan de linkerzijde de heilige Elisabeth van Thüringen voor. Ze zijn vervaardigd door het bekende beeldhouwersatelier Van Bokhoven en Jonkers uit 's-Hertogenbosch. In 2018 is het gebouw in gebruik genomen als woon-zorgcomplex. In 2018 is het gebouw in gebruik genomen als woonzorgcomplex.

**PANDEN AAN DE
NIEUWSTRAAT 28-30**
(18de en 19de eeuw)

De Eerste Nieuwstraat dateert uit de 17de eeuw en heet tegenwoordig de Nieuwstraat. De Tweede Nieuwstraat draagt tegenwoordig de naam Sint-Josephstraat en de Hoge Nieuwstraat heeft plaatsgemaakt voor de nieuwbouw van het GZG in de jaren 1960. Op een kadasterkaart uit 1817 is de verkaveling van de panden 20 t/m 32 al zichtbaar. In 2019 is het gebouw getransformeerd tot woning.

HET STERGEBOUW
(1911)

Het zogenaamde stergebouw werd in 1911 opgetrokken naar een ontwerp van rijksbouwmeester architect Vrijman en beantwoordde aan de nieuwste inzichten op het gebied van de ziekenzorg. Het gebouw bestaat uit een centraal gedeelte met trappenhuizen, onderzoekruimtes en een aparte operatiekamer. Daarnaast zijn er in vier richtingen uitstekende paviljoenen met platte daken. In deze vleugels bevonden zich de ziekenzalen. Grote geveloppervlakten zorgden voor licht en lucht. Het gebouw is door allerlei aanbouswels ontsierd en heeft hiermee sterk aan kracht en helderheid ingeboet.

HET ZUSTERHUIS
(1914)

Het gebouw is ontworpen in neo-renaisance stijl door de architecten Vrijman en Klompers. Links van de ingang bevonden zich de ziekenzalen en de dienstvertrekken en kantoren voor het lekenpersoneel; het rechtergedeelte was het zusterhuis, dat tot enkele jaren geleden door de zuster bewoond werd. Naast de entree is een door Jan van Sleeuwen gemaakt puntlicht te lezen over het verblijf van de zusters van de heilige Carolus Borromeus in 's-Hertogenbosch;

*“De zusters van trier
zijn niet meer hier
Het leven is niet meer
wat het was:
servitudo et humilitas”*

DE KAPEL
(1914)

De neogotische kapel vormt een bouwkundig geheel met het zusterhuis. De langs de kapel oprijzende liftschacht is illustratief voor de geringe esthetische waarde van de toevoegingen en aanbouswels op de ziekenhuissite. Tijdens het verblijf van zusters van Trier luidde het vieringstorentje van de kapel elke dag om 12.00 uur het Angelus. De kapel werd in de jaren 1960 ‘gemoderniseerd’: wandschilderingen werden overschilderd en het plafond werd verlaagd. Boven de verlaagde plafonds bevinden zich nog de restanten van de oude muurschilderingen.

HET MARIAPAVILJOEN
(1915)

Dit gebouw werd in 1915 opgetrokken voor de behandeling van personen die leden aan besmettelijke ziekten. De wet die de gemeente verantwoordelijk stelde voor de opvang van besmettelijke zieken dateert uit dezelfde periode.

De toenmalige directeur gemeentewerken J. Kersemaekers ontwierp een voor die tijd modern gebouw. De opzet was efficiënt: in elk van de vier hoeken was er opvang mogelijk voor lijdende aan verschillende ziekten. De meest voorkomende ziekte was tuberculose of tbc. De patiënten konden ook gebruik maken van een open dakterras en van een draaiplatform waarbij bezonning van alle zijden mogelijk was. Vanaf 1942 zijn in het gebouw verschillende andere ziekenhuisafdelingen gevestigd geweest, met als laatste het Facilitair Bedrijf. Sinds 2013 is er een restaurant gevestigd.

WATERPOORTTOREN
(13de eeuw)

De huidige restanten van de waterpoorttoren worden komend jaar geconserveerd, waarbij het ontbrekende deel van de toren op een eigentijdse manier in de oude hoofdzijdevorm wordt teruggebracht. De vlonders rondom worden deels verwijderd, waardoor de water poorttoren weer grotendeels in het water komt te staan. De 13de eeuwse stadsmuur wordt daarbij opnieuw opge bouwd op zijn oude fundering.

EEN WANDELING DOOR DE GESCHIEDENIS VAN ‘HET GROOT’ ZIEKENGASTHUIS

Al in 1274 maakten schriftelijke bronnen melding van het Groot Ziekengasthuis in 's-Hertogenbosch. Daarmee was het een van de oudste ziekenhuizen van Nederland.

In de loop der eeuwen ontstond achter de 17de eeuwse Gasthuispoort een bonte deken van gebouwen, waaronder een zusterklooster met kapel, een Mariapaviljoen voor mensen met besmettelijke ziekten, een mortuarium en een apotheekgebouw. Tegenwoordig staat de poort van het Groot Ziekengasthuissterrein letterlijk open voor het publiek. Hier is het genieten van een unieke toevoeging aan de binnenstad: een samenspel van oude monumentale gebouwen en nieuwe elementen.

De nog aanwezige monumentale gebouwen in het gebied - voornamelijk daterend uit het begin van de 20ste eeuw - hebben een grote cultuurhistorische waarde en herinneren aan de dominante rol die het ziekenhuis in die periode speelde in de medische zorg in 's-Hertogenbosch.

De Route Open Monumentendag 2021 voert u langs deze én andere monumentale panden van Gasthuiskwartier.

DEZE ROUTE WORDT U AANGEBODEN DOOR:
Ontwikkelingscombinatie Gasthuiskwartier v.o.f.
Bouwcombinatie Gasthuiskwartier v.o.f.
Heijmans n.v.
AM b.v.

HET REGENTENHUIS

Het regentenhuis is het oudste nog bestaande gebouw van de hele site.

DE OUDE APOTHEEK-GEBOUWEN

Dit complex omvat enkele van de oudste gebouwen op het terrein.

DE GASTHUISPOORT

De Gasthuispoort aan het einde van de Gasthuisstraat sluit aan bij de brug over de Dieze.

NIEUWSTRAAT 20-24

De huizen zijn gebouwd in de 18de en 19de eeuw, maar de geschiedenis van de straat gaat terug tot 1641.

HET MORTUARIUM

In zijn huidige vorm is het mortuarium een ingekorte versie van het oorspronkelijke gebouw uit 1888, toen bekend als het Sint-Jozefpaviljoen.

DE POLIKLINIEK

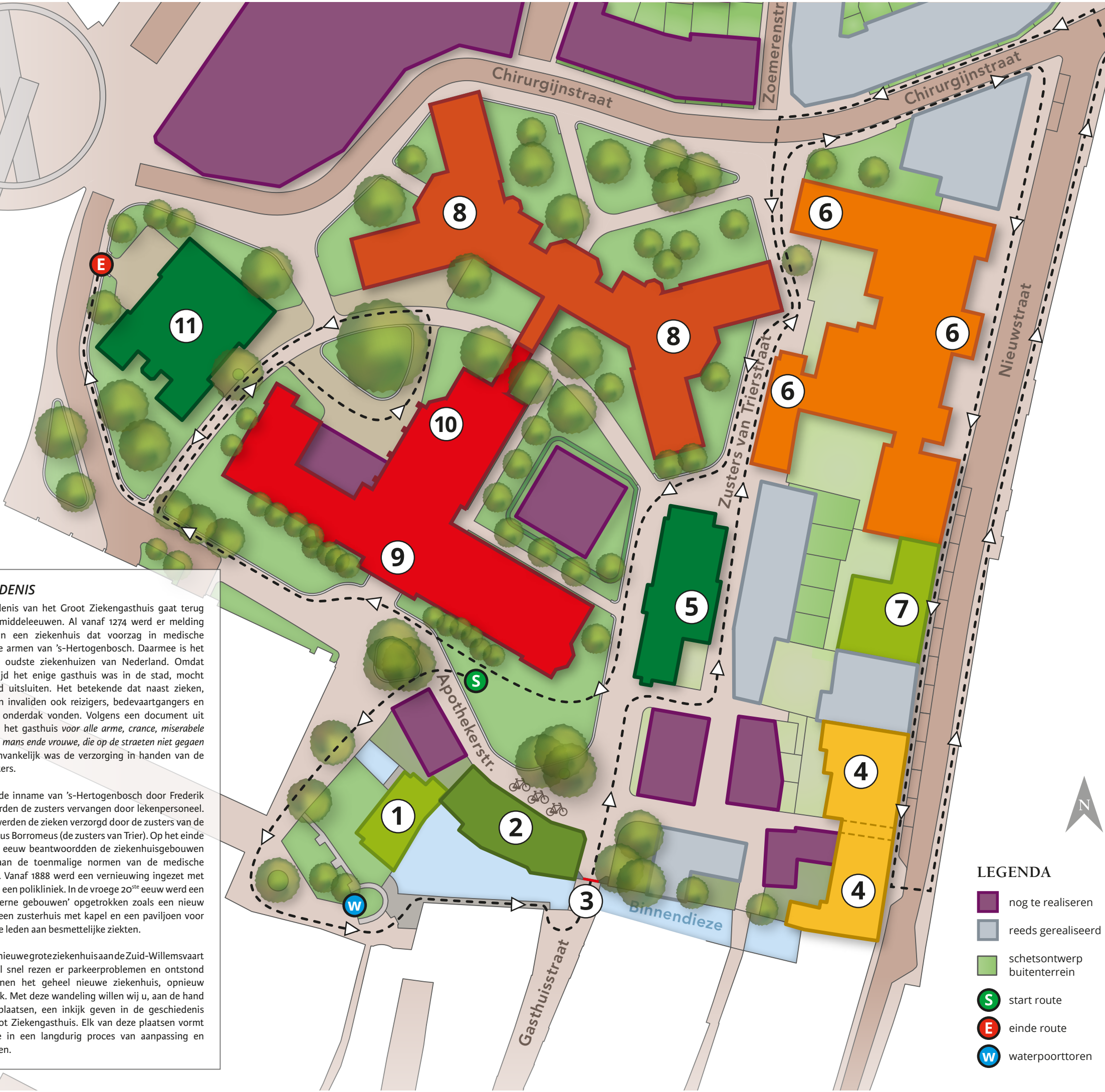
Met de bouw van de nieuwe polikliniek manifesteerde de instelling zich prominent aan de Nieuwstraat.

GESCHIEDENIS

De geschiedenis van het Groot Ziekengasthuis gaat terug tot de late middeleeuwen. Al vanaf 1274 werd er melding gemaakt van een ziekenhuis dat voorzag in medische zorg voor de armen van 's-Hertogenbosch. Daarmee is het een van de oudste ziekenhuizen van Nederland. Omdat het in de tijd het enige gasthuis was in de stad, mocht het niemand uitsluiten. Het betekende dat naast zieken, bejaarden en invaliden ook reizigers, bedevaartgangers en zwervers er onderdak vonden. Volgens een document uit 1540 werkte het gasthuis *voor alle arme, crance, miserabele personen soo mans ende vrouwe, die op de straeten niet gegaen konnen*. Aanvankelijk was de verzorging in handen van de gasthuiszusters.

In 1629, bij de inname van 's-Hertogenbosch door Frederik Hendrik, werden de zusters vervangen door lekenpersoneel. Sinds 1880 werden de zieken verzorgd door de zusters van de heilige Carolus Borromeus (de zusters van Trier). Op het einde van de 19de eeuw beantwoordden de ziekenhuisgebouwen niet meer aan de toenmalige normen van de medische wetenschap. Vanaf 1888 werd een vernieuwing ingezet met de bouw van een polikliniek. In de vroege 20ste eeuw werd een aantal 'moderne gebouwen' opgetrokken zoals een nieuw ziekenhuis, een zusterhuis met kapel en een paviljoen voor patiënten die leden aan besmettelijke ziekten.

In 1974 is het nieuwe grote ziekenhuis aan de Zuid-Willemsvaart gebouwd. Al snel rezen er parkeerproblemen en ontstond er, ook binnen het geheel nieuwe ziekenhuis, opnieuw ruimtegebrek. Met deze wandeling willen wij u, aan de hand van 11 stopplaatsen, een inzicht geven in de geschiedenis van het Groot Ziekengasthuis. Elk van deze plaatsen vormt een radertje in een langdurig proces van aanpassing en veranderingen.

PANDEN AAN DE NIEUWSTRAAT 28-30

De huizen zijn gebouwd in de 18de en 19de eeuw, maar de geschiedenis van de straat gaat terug tot 1641.

HET STERGEBOUW

Het zogenaamde stergebouw werd in 1911 opgetrokken naar een ontwerp van rijksbouwmeester architect Vrijman.

HET ZUSTERHUIS

Het gebouw is ontworpen in neo-renaissance stijl door de architecten Vrijman en Klompers.

DE KAPEL

De neogotische kapel vormt een bouwkundig geheel met het zusterhuis.

HET MARIAPAVILJOEN

Dit gebouw werd in 1915 opgetrokken voor de behandeling van personen die leden aan besmettelijke ziekten.

WATERPOORTTOREN

De huidige restanten worden komend jaar geconserveerd en op een eigentijdse manier teruggebracht in de oude hoefijzer-vorm.

LEGENDA

- nog te realiseren
- reeds gerealiseerd
- schetsontwerp buitenterrein
- start route
- einde route
- waterpoorttoren